

РОЗВИТОК БІЛІНГВАЛЬНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНІСТЬ

DEVELOPMENT OF BILINGUAL SCHOOL EDUCATION IN ENGLAND AND WALES: RETROSPECTIVE VIEW AND THE PRESENT STATE

У статті висвітлено генезу та сучасний стан білінгвальної шкільної освіти в Англії та Уельсі. Показано, що етнічний склад Великої Британії є мультиетнічним і мультикультурним, власне англійська мова є результатом білінгвізму, сформованого внаслідок численних історичних причин. Виокремлено три основні періоди формування англійської мови та виявлено завдання білінгвальної шкільної освіти. Проаналізовано курс програми «Прикладний білінгвізм». Доведено, що білінгвальна освіта в Уельсі займає одне з провідних місць у світі як перевірена часом, що є вагомою підставою для використання її позитивного досвіду в Україні.

Ключові слова: розвиток, білінгвальна шкільна освіта, Англія, Уельс, ретроспектива, сучасність, прикладний білінгвізм.

В статье освещены генеза и современное состояние билингвального школьного образования в Англии и Уэльсе. Показано, что этнический состав Великобритании является мультиэтничным и мультикультурным, собственно английский язык является результатом билингвизма, сформированного в результате многочисленных исторических причин. Выделены три основных периода формирования английского языка и выявлены задачи билингвального

школьного образования. Проанализирован курс программы «Прикладной билингвизм». Доказано, что билингвальное образование в Уэльсе занимает одно из ведущих мест в мире как проверенное временем, что является веским основанием для использования его положительного опыта в Украине.

Ключевые слова: развитие, билингвальное школьное образование, Англия, Уэльс, ретроспектива, современность, прикладной билингвизм.

The paper describes the genesis and current state of bilingual school education in England and Wales. It is shown that Great Britain is a multiethnic and multicultural country and in fact the English language is the result of bilingualism, which has been formed due to numerous historical reasons. Three main periods of formation of the English language are identified and described; the tasks of bilingual school education are unveiled. The Applied Bilingualism course is analyzed. It is proved that bilingual education in Wales is one of the world's best practices having been tested by time and demonstrating positive results, thus making the experience very perspective for being applied in Ukraine.

Key words: bilingual school education, England, Wales, English language, retrospective, Applied Bilingualism course.

УДК 373.3/5:81'246.2](410.1/.3)(091)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.20>

Лотфі Г.Г.,

здобувач кафедри іноземної мови
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Потреби інтеграції України до європейського та світового освітнього простору зумовлюють необхідність розв'язання низки складних проблем щодо готовності бути активними громадянами не тільки в рідній країні, а і в об'єднаній Європі. Оскільки в сучасних європейських полікультурних і багатомовних суспільствах, зокрема у Великій Британії, «рідною мовою громадян не завжди є офіційна державна мова, здатність спілкуватися державною мовою є необхідною умовою забезпечення повноцінної участі особистості в житті суспільства. Це актуально і для сучасної багатокультурної української спільноти» [2, с. 23].

Найчисленнішою групою корінного населення Великої Британії залишаються англійці, котрі населяють Англію та більшу частину Уельсу й утворюють компактні поселення в деяких районах на півдні Шотландії. Шотландці населяють переважно Шотландію – північно-західні області острова Велика Британія і прилеглі до нього узбережжя: Шетландські, Оркнейські та Гебридські острови. У горах північно-західної частини острова проживає своєрідна етнічна група, яка зберігає самобутні традиції і культуру – гелі (горяни). Валлійці населяють переважно Уельс.

Отже, етнічний склад Великої Британії є мультиетнічним і мультикультурним. На нашу думку,

важливість мирного співіснування вищезазначених націй і їх толерантного ставлення один до одного є необхідною складовою частиною миру і злагоди у Великій Британії [1, с. 45].

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Проблемі білінгвізму присвячено низку наукових праць (Л. Щерба, К. Бейкер, В. Беленін, В. Русанівський, Л. Блунфілд, У. Ванрайх, Л. Масенко, Ю. Шевельов, Т. Кознарський, О. Черемська та ін.), серед яких варто виділити роботи, що висвітлюють питання білінгвізму у Великій Британії (О. Матвієнко, А. Сбруєва, М. Лещенко, О. Локшина, Н. Бідюк, О. Глузман, Л. Пуховська, Н. Яцишин).

Водночас проблема порівняльно-педагогічного дослідження білінгвальної освіти у Великій Британії є ще малодослідженою.

Мета статті – аналіз генези та сучасного стану білінгвальної шкільної освіти в Англії та Уельсі з метою використання позитивного досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що сама англійська мова є результатом білінгвізму, сформованого внаслідок численних завоювань. Вже на кінець XI ст. мова нормандців тісно переплелася з англосаксонською, хоча нормандці попередньо жили у Франції, тому їх мова і звичаї мали свій французький відтінок. Так, із 1066 р. Британія знайомилася з давньо-

французькою мовою агресивно налаштованого народу, якого звали нормани. Герцог Нормандії, Вільям Перший, або як ще його називають, Вільям Завойовник, сім років відвойовував собі трон Англії та правив нею 21 рік. За час його правління французька стає державною мовою, нею велася уся державна документація, а також викладання у школах. У цей період можна говорити про типовий приклад державного білінгвізму, але примусово впроваджена мова не мала успіху. Внаслідок відсутності єдиного стандарту мови сформувався лондонський діалект, прийнятий за основу аж до кінця XIV ст.

Всього кілька тисячоліть тому Британські острови були населені місцевими жителями, котрі зовсім не розмовляли англійською мовою. На західних територіях Уельсу (Wales) розмовляли уельською. Найпівнічніші острови Шотландії (Scotland) – (Gaelic) гельською, подібною до неї ірландсько-гельською говорили в Ірландії (Ireland). Мовою (Manx) менськ – на острові Мен (The isle of Man), а (Cornish) корнійською, або корнуольською, – у південно-західній частині Британії. Формування англійської мови вирізняється, як було згадано раніше, трьома періодами:

1. Англосаксонський Old English (OE) VII–XI ст. Стародавня англійська, яка охоплює етап від самого початку становлення мови до 1100 р.

2. Середньоанглійський Middle English (ME) XI–XV ст.

3. Новоанглійський – період сучасної англійської мови Modern English (MO) із XV ст. дотепер.

Більшість шкіл Англії та Уельсу тоді орієнтувалися на грецьку та латинську мови, що асоціювалося з історичним минулим і вивченням Біблії. Варто звернути увагу на той факт, що (Welsh, Gaelic, Manx and Cornish) уельська (валлійська), гельська, корнійська (корнуольська) мови не були діалектами (місцевою версією англійської), а повноцінними мовами зі своєю власною граматику та писемністю. Цей факт ще раз доводить те, що білінгвізм є своєрідною загрозою витіснення однієї мови іншою. Урбанізація англійської є наслідком впливу і втручання в неї романських, датських, англосаксонських, норвезьких, норманських і кельтських мовних систем [9].

Це і зумовило формування білінгвальної шкільної освіти в Англії та Уельсі. Проте вчені сьогодні стверджують, що сам розвиток англійської мови та її систем «дедалі більше детермінується не іншомовним впливом, а саме внутрішньомовними запозиченнями, які виникають внаслідок інтерваріантної мобільності лексичного матеріалу» [3, с. 68].

Завдання білінгвальної шкільної освіти – побудувати навчання таким чином, щоб зменшити інтерференцію; уникнути факту запозичення лексики з одної мови в іншу; запобігти втручання однієї мов-

ної системи в іншу, а також зберегти кожен мову як окрему структуру, продукт довгого історичного розвитку; навчити ставитися до мови як до складного і багатогранного явища; зберегти принаймні дві цілісні мови. Сьогодні, на жаль, немає конкретної стратегії, яка б однозначно вирішила проблему двомовної шкільної освіти неангломовного населення Англії та Уельсу. Відповідальність за освіту двомовних громадян лежить на ряді місцевих освітніх управлінь по всій країні. Національна стратегія зосереджує свою увагу на двомовному населенні, забезпечує його своєю підтримкою, надає можливість здобути освіту рідною мовою. У школах Англії з 2003 до 2007 р. число учнів, котрі розмовляють ще одною мовою, крім англійської, зростає з 653 800 до 789 790, тобто з 9,6% до 12%, що подвоює кількість двомовного шкільного населення [7]. Обов'язок здійснення навчання англійської мови неангломовних громадян лягає на плечі місцевої освітньої влади. Програми для вивчення англійської мови як додаткової були розповсюджені по всій території Англії та Уельсу, хоч такий крок не звільнив місцеві органи освітньої влади від покладеної на них відповідальності.

У жовтні 2003 р. уряд запустив стратегію підтримки дітей, залучених до EAL програм, як частину ініціативи «Aiming High» (Досягай висот). Місцеві органи влади додатково фінансують грантами, тим самим підвищити рівень володіння англійською мовою неангломовного населення.

Під впливом США та Європи Велика Британія змушена була переглянути свою думку щодо мов, меншин і їх місця у шкільній освіті. З історичної перспективи вважається, що валлійська мова XX ст. зазнає занепаду.

Як зазначив Дж.Л. Вільямс [12], занепад уельської мови XX ст. пов'язаний із впливом освіти, імміграції та еміграції разом із телебаченням та іншими інформаційними джерелами. Популярність англійської мови зростає, вона стає мовою адміністрації, середнього та робочого класу. Володіння англійською мовою набуває престижного статусу, стає способом піднятися по соціальній та економічній драбині.

Такий перехід до одномовного англійського навчання в Уельсі пояснюють як нав'язуванням мови, так і небажанням корінного населення вивчати обидві мови. Мова більшості набула вищого загальноприйнятого статусу з потенційно більш економічною цінністю та впливом. Саме освіта відіграла найсуттєвішу роль у занепаді валлійської мови. Незважаючи на визначну історію Уельсу, на жаль, в його освітній системі не висвітлюється детальна й об'єктивна історіографія валлійської мови. Якщо в довоєнні роки спостерігався стрімкий занепад валлійської мови, то за останні

30 років вся робота була спрямована на підтримку та збереження мови. Білінгвальну освіту в Уельсі можемо сміло назвати процвітаючою, яскравим прикладом чого є білінгвальні школи.

Перша білінгвальна школа була відкрита в 1939 р. в Aberystwyth. На кінець 1950 р. діяло уже сім повнофункціональних початкових білінгвальних шкіл. Сьогодні їх число налічує 63, вони зосереджені у районі, де переважає англomовне населення, серед яких 11 000 школярів. Паралельно в цих районах функціонують і білінгвальні середні школи для старих учнів. Перші школи були відкриті в Clwyd (Ysgol Clan Clwyd) в 1970-х рр., їх налічувалося 3, а сьогодні – 16. За останні 10 років значно зріс рівень розмовної валлійської мови. У 1977 р. це число зросло до 12,8% у початковій школі, а в 1984 – до 15,3%.

Проект Додсона [6], заснований на навчальній методиці, допоміг освітянам впровадити валлійську мову в навчальні програми розвитку початкової та середньої шкіл. Друга мова була запроваджена більшою мірою, через що проект можемо вважати частковим білінгвальним навчанням, він був одним із перших методів комунікативно орієнтованої теорії, який спочатку застосовували тематично, приглядаючись до нього й оцінюючи. Успіх цього частково інтеграційного досвіду розповсюдився і тривав офіційно 9 років. Його впровадили 60 шкіл і через 12 років вже 1 047 малюків і підлітків в 187 школах користувалися мовним підходом Донсона. Ті, хто вивчав валлійську за цим білінгвальним проектом, за своїми мовними здібностями значно випереджували учнів, які навчалися за іншими програмами.

Лінгвістичні та нелінгвістичні досягнення молодшої школи Додсон, порівняно з попередніми традиційними підходами, вважав феноменальними, а от школу середнього рівня – менш успішною через 4 основні фактори:

- вчителі неадекватно присвячували час валлійській мові;
- менш доступні ресурси та навчальні матеріали;
- малообізнані та малопідготовані до проекту вчителі;
- проектна методологія виявилася більш підходящою молодим школярам.

Доречним було б звернути увагу на «Закон Батлера» про освіту 1944 р., котрий вніс зміни у забезпечення й управління середньоосвітніми школами в Англії та Уельсі. Історики вважають цей закон «тріумфом прогресивної реформи» та важливим елементом післявоєнної зміни в освіті, яку підтримали усі партії [8]. Незважаючи на те, що закон поступово ліквідувався, а в 1996 р. був цілком скасований, він став відповідати зростаючим, соціальним та освітнім потребам, що з'явилися внаслідок війни. Вимоги до соціальних реформ також збільшилися [11, с. 74–76].

Отже, законом про освіту 1944 р. була ретельно змінена системи освіти. Рада з питань освіти була замінена міністром, котрий керував місцевими органами освіти та контролював їхню діяльність, цим і був забезпечений більш доступний рівень навчання в Англії та Уельсі. Кожен місцевий освітній орган повинен був подати міністрові план розвитку освіти на своїй території. Було створено дві централізовані консультативні ради, одна для Англії, інша для Уельсу. Крім самостійного вирішення проблем, ці ради мали право керуватися своєю ініціативою.

Суть особливостей закону про освіту Англії та Уельсу від 1944 р. були відображені в законі про освіту 1947 р. Попри усі зміни, місцеві традиції та середовище вимагало своїх поправок. Система освіти ускладнилася, коли з'явилася бажання запровадити волонтерський елемент у державній системі. У багатьох школах поєднання релігії з навчанням призвело до факту альтернативно розглянутих релігійних положень, особливо в районах нехристиянського іммігрантського поселення. Актом було чітко окреслено етапи освіти, які включала в себе загальна середня школа. Також зміни відбулися в початковій, середній і вищій школах, що відповідало новій класифікації. Саме це дало змогу забезпечити відповідну освіту до «віку, здібностей та умінь учнів».

Зміни у Британській освіті у другій половині ХХ ст. супроводжувалися масштабними освітніми реформами 90-х рр. У Великій Британії такий вітер системних перемін приніс багато нового, особливо стосовно білінгвальної шкільної освіти Англії та Уельсу, що надав їй свіжого імпульсу в педагогічному напрямі. Найбільша освітня революція, як зауважив науковець М. Фуллан, – це реформа у професії педагога, що робить можливим і більш ефективним навчання на робочому місці (on the job learning activities) [4].

Коледж Трінті Сент-Девід при Університеті Уельсу пропонує студентам такі програми мовного спрямування освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавра мистецтв», які відповідають принципам полікультурної освіти: «Прикладний білінгвізм» (валлійська та англійська мови), «Практична валлійська мова» (основний і проміжний рівні) тощо.

Так, курс програми «Прикладний білінгвізм» не лише зосереджується на лінгвістичних аспектах валлійської та англійської мов, але й розглядає відносини між мовною більшістю та меншістю, акцентує увагу на майбутньому окремих мов світу, тоді як багато з них зникає.

Дві третини модулів програми пропонуються валлійською мовою, а одна третина – англійською. Особливості змісту програми полягають у розвитку навичок володіння двома мовами та можливості досвіду роботи у двомовному

середовищі [1, с. 45–48]. Аналіз програми «Прикладний білінгвізм» при Університеті Уельсу вказує на те, що вона є унікальною білінгвальною програмою у межах Об'єднаного Королівства, а можливість комунікації валлійською ефективно цінується серед роботодавців. Програма сприяє розвитку особистостей, здатних виконувати види робіт на високому комунікативному рівні, розумінню взаємозв'язку між валлійською й англійською мовами, білінгвальної та мультілінгвальної природи світу та впливу більших мов на менші; розкриває поведінковий аспект психології людини (як одні люди реагують на інших).

Формування білінгвальної шкільної освіти Англії та Уельсу характеризується низкою передумов. Впродовж усього свого часу творення й утвердження освіта Англії та Уельсу завжди керувалася жорсткими вимогами щодо якості самого навчання. Сьогодні освіта цих країн займає одне з провідних місць у світі та вважається однією з найкращих, оскільки пройшла перевірку часом, що і дало їй змогу стати зразково досконалою формою навчання.

Висновки. Етнічний склад Великої Британії є мультиетнічним і мультикультурним, а англійська мова – результатом білінгвізму, сформованого внаслідок чисельних історичних причин. Виокремлено три основні періоди формування англійської мови: англосаксонський old English (oe): стародавня англійська, яка охоплює етап від самого початку становлення мови до 1100 р.; середньоанглійський middle English (me) з 1100 до 1500 рр.; новоанглійський – період сучасної англійської мови modern English (mo) з 1500 р. дотепер. Білінг-

вальна освіта в Уельсі займає одне з провідних місць у світі як перевірена часом, тож її досвід доцільно використовувати в Україні.

До подальших досліджень відносимо аналіз білінгвальної шкільної освіти в Англії та Уельсі у контексті розвитку сучасної білінгвальної освіти в розвинутих країнах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бріт Н.М., Шульга Н.В. Організаційно-педагогічні засади розвитку полікультурної освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії : монографія / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань : ФОП Жовтий, 2015. 152 с.
2. Ємельяненко Л. Реалізація змісту навчання англійської (рідної) мови та літератури в загальноосвітніх школах Англії. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 4 (14). С. 20–28.
3. Кнаппова М. Языковые аспекты общественного функционирования личных имен / отв. ред. Л.П. Калакуцкая. Москва, 1981. С. 66–73.
4. Фуллан М. Новое понимание реформ в образовании. Москва : Просвещение, 2006. 272 с.
5. Applied biliguism. URL: <http://www.uwtsd.ac.uk/ba-applied-bilingualism/>.
6. Dodson C.J. 1983, 1985.
7. Education Act. 1996. P. 56.
8. Kevin Jeffereys. R.A. Butler, the Board of Education and the 1944 Education Act. *History*, 1984. P. 415–431.
9. Macdavid R.I. Varieties of American English. Stanford, 1980. 285 p.
10. On the education of the children of migrant workers. 1977. *The Race Relations Act 1976*. P. 74.
11. Peter Gordon, Denis Lawton. *Dictionary of British Education*. Routledge, 2004. P. 74–76
12. Williams V. Eady. 1893.